

УДК 37.015.3:781.21-051(045)

СТРУКТУРА ХУДОЖНЬО-ТВОРЧОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ

МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

STRUCTURE OF FUTURE MUSIC TEACHER'S ARTISTIC TOLERANCE

Наталія Соболь (Київ)

Natalia Sobol (Kyiv)

У статті обґрунтовано сутність і структуру художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики. Проаналізовано її основні положення, а саме що є суб'єктом, об'єктом, предметом даного явища. Визначено критерії та показники сформованості компонентів художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики.

Ключові слова: художньо-творча толерантність, компоненти художньо-творчої толерантності, критерії та показники сформованості художньо-творчої толерантності, майбутній вчитель музики.

В статье обосновано сущность и структуру художественно-творческой толерантности будущего учителя музыки. Проанализировано ее основные положения, а именно что является субъектом, объектом, предметом данного явления. Выявлено критерии и показатели сформированности компонентов художественно-творческой толерантности будущего учителя музыки.

Ключевые слова: художественно-творческая толерантность, компоненты художественно-творческой толерантности, критерии и показатели сформированности художественно-творческой толерантности, будущий учитель музыки.

The article is devoted to overview essence and structure of future music teacher's artistic tolerance phenomenon. In the paper highlights three main aspects: declared

subjects and objects of artistic tolerance; determined the three of future music teacher's artistic tolerance criteria; defined the list of indexes which characterized formed artistic tolerance. We understand the artistic tolerance of future music teacher as a result of understanding of other personality or his feelings during the internal dialogue with an artist, an audience, an imagery, a composer, culture etc. We have specified the following components of artistic tolerance: cognitive component (awareness, flexibility and critical thinking, self-development), motivational and volitional component (empathy, perception, assuredness, harmony, autonomy, ethics), creative component (social skills, experience of communication with art works, experience of music performing, positive self-analysis, divergence, pluralism, musicality, artistry, ambition). It should be noted that future music teacher's artistic tolerance is not distinguishable from other varieties (pedagogical, communicative, cultural etc.) and develops a close relationship with them. Thus, tolerance formation is an important component of training the future music teachers.

Key words: artistic tolerance, components of artistic tolerance, criteria of formed artistic tolerance, future music teacher.

Постановка проблеми. Перед сучасною музично-педагогічною освітою поставлене важливе завдання підготувати високоосвічених та кваліфікованих вчителів музичного мистецтва. Студенти-майбутні вчителі повинні володіти не лише достатнім рівнем знань та навичками з фаху, але й мати важливі якості, які визначають розвиток їх особистості. До таких якостей ми відносимо наявність сформованої толерантності, що свідчить про рівень культури спілкування та загальної обізнаності особистості.

Майбутній вчитель музики, враховуючи специфіку своєї професії, повинен проявляти толерантність у міжособистісному спілкуванні з учнями, колегами, а також стосовно виконавців та творців музичного твору. Словесна та музична

інтерпретація твору мистецтва, яку виконує вчитель на уроці, повинна бути чіткою, грамотною і неупередженою. Важливо передати зміст та задум автора якомога чіткіше та зрозуміло для дітей, зберігаючи оригінальний посил, закладений у творі. Такий складний просторовий художній діалог між педагогом, атором та учнями вимагає від майбутнього вчителя музики значних творчих зусиль, які можуть акумулюватися у понятті *художньо-творча толерантність*.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема формування толерантності, як прояву поваги та терпимості до іншого, цікавила багатьох вчених-філософів (О. Грива, В. Лекторський, М. Мchedлов, П. Менцер, М. Уолцер), психологів (О. Асмолов, Л. Залановська, О. Клепцова, Л. Орбан-Лембрик, Г. Солдатова, О. Шаюк, О. Швачко), педагогів (О. Волошина, Е. Койкова, Л. Майковська, О. Орловська, В. Сітаров, Ж. Шайгозова) та ін. Але як показав аналіз наукової літератури, питання формування толерантності у мистецькому середовищі мало вивчене, а поняття *художньо-творча толерантність* є абсолютно новим та вперше визначеним нами.

Для нашого дослідження цікавим є визначення толерантності у контексті мистецької освіти, яке наводить відомий вітчизняний вчений В.Черкасов [5]. Він визначає толерантність як прагнення педагога до створення такого навчально-виховного середовища, де учні матимуть змогу вільно розвивати свої художньо-творчі здібності, висловлювати обґрунтовані думки й погляди на закономірності розвитку певного жанру мистецтва, пропонувати власну інтерпретацію художньо-образного змісту музичного твору. Опираючись на наведене визначення, ми хочемо підкреслити, що саме ми розуміємо, говорячи про художньо-творчу толерантність майбутнього вчителя музики. Вчитель повинен провляти толерантність до творчого процесу, художніх уподобань інших (учнів, композиторів, представників різних культурних та мистецьких напрямків тощо), і враховувати це у своїй педагогічній діяльності. Тобто художньо-творча

толерантність має виражену естетичну характеристику і має прямий зв'язок з художньо-інтерпретаційними процесами протягом викладання та ознайомлення з музичними творами.

Для того, щоб розробити власну структуру художньо-творчої толерантності, ми проаналізували вже існуючі дослідження, які описують будову та критерії інших видів толерантності. Так, до основних складових толерантності О. Грива [1] відносить когнітивну, аксіологічну, інструментальну та якісну. Л. Майковська при дослідженні етнокультурної толерантності, визначає чотири компоненти, які складають зміст підготовки формування етнокультурної толерантності школярів засобами музичного мистецтва, а саме мотиваційно-ціннісний, логіко-конструктивний та художньо-операційний [3, с. 210-211]. Іншу схему побудови толерантності у педагогічному контексті пропонує Ю. Котелянець і називає три компоненти: когнітивний, перцептивно-афективний та поведінковий [2]. Серед психологічних досліджень толерантності нам імпонує структура толерантності, виділена О. Спіциною [4], яка включає в себе мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-вольовий та поведінковий компоненти.

Формулювання мети статті (постановка завдань). Метою даної статті є обґрунтування структури феномену художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики. Досягнення означеної мети передбачає постановку і виконання наступних завдань: розкрити сутність поняття “художньо-творча толерантність майбутнього вчителя музики”; виявити суб'єкт, об'єкт, предмет даного явища; охарактеризувати компоненти художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики; визначити критерії та показники кожного компоненту означеного феномену.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки поняття *художньо-творча толерантність* є новим і раніше не досліджуваним, ми вирішили

розпочати нашу роботу з визначення основних положень будь-якого явища, а саме обґрунтування його об'єкта та суб'єкта. Під поняттям «суб'єкт» найчастіше розуміють особу або явище, яка має активний вплив на перебіг певних процесів, а під «об'єктом» передбачається сторона, на яку цей вплив здійснюється.

Але художньо-творча толерантність має специфічну сферу існування, яка проявляється не лише у фізичному контакті кількох людей, а й у процесі невербального спілкування людини з мистецтвом. Тому суб'єктом або об'єктом такої взаємодії може бути і нематеріальне явище, як то художні засоби виразності, художній задум автора, жанр у мистецтві тощо. Отже, первинні суб'єкти і об'єкти художньотворчої толерантності можуть мінятися місцями у ході контакту, мати взаємний вплив на перебіг творчого процесу і його результат.

У зв'язку з цим, серед *сторін*, стосовно яких може проявлятися художньо-творча толерантність майбутнього вчителя музики, ми визначаємо:

1) митця (композитор, художник, письменник, тобто людина, яка безпосередньо створює твір мистецтва та через який самовиражається);

2) виконавця (той, хто має безпосередній контакт з автором та його твором; інтерпретує художній задум митця у власному виконанні);

3) слухача (людина, яка сприймає твір, переживає його разом з композитором та виконавцем; той, на кого власне направлений процес створення та виконання твору мистецтва; той, хто оцінює художній твір);

4) художній образ (головна ідея, концепція, яка втілена автором у художньому творі; драматичний герой, з яким знайомляться та чию історію переживають виконавець та слухач під час художнього контакту);

5) культурна епоха (система цінностей, соціально-культурних традицій, які визначають зміст та ідеологію художнього стилю у мистецтві; без розуміння епохи і часу створення автором твору мистецтва неможливе його осмислення та конструктивний діалог).

Під *предметом* художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики ми розуміємо мистецтво взагалі, у всіх його проявах. Не зважаючи на те, що для майбутнього вчителя музики профілюючим є музичне мистецтво, ми визначаємо важливе значення оволодіння студентами інтегрованими знаннями з мистецтвознавства, що є наукою про функціонування всіх видів мистецтв.

Таким чином, формування художньо-творчої толерантності буде зумовлене загальним розвитком знань з теорії та історії мистецтв, культурології, історії, філософії, але у ракурсі їх впливу на становлення та розвиток музичного мистецтва і принципів творення та існування музичних творів. Таке поглиблене вивчення основ функціонування мистецьких явищ, їх художньої мови допоможе майбутнім вчителям музики краще розуміти художній стиль, особистість митця, його художній задум, що сприятиме активному залученню до критичного діалогу з мистецтвом, а отже і формуванню художньо-творчої толерантності.

У результаті аналізу існуючих систем внутрішньої будови феномену толерантності та враховуючи специфічність цього явища, у структурі художньо-творчої толерантності ми виділяємо такі *компоненти*: когнітивно-пізнавальний, творчо-діяльнісний, емоційно-ціннісний.

Когнітивно-пізнавальний компонент художньо-творчої толерантності передбачає наявність у особистості достатніх знань з теорії мистецтва (музичного, зокрема); розуміння художніх знаків та орієнтування у контексті художніх образів; розвинуті пізнавальні якості, які б допомагали реалізовувати прагнення людини до саморозвитку та самовдосконалення. Він характеризується рівнем обізнаності особистості, її кругозором, флексибельністю та критичністю мислительних процесів, а також здатністю (а головне бажанням) до саморозвитку тощо. Критерії та показники когнітивно-пізнавального компоненту художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики представлено у табл. 1.

Таблиця 1.

**Показники когнітивно-пізнавального компоненту
художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики**

Компонент	Критерій	Показник
Когнітивно-пізнавальний	Обізнаність (кругозір)	<ul style="list-style-type: none"> – володіння знаннями з мистецтвознавства, історії, філософії, культурології та інших гуманітарних дисциплін, пов'язаних з мистецтвом; – володіння знаннями з теорії та історії музики; – володіння мистецтвознавчим категоріальним апаратом
	Флексибельність (гнучкість) мислення	<ul style="list-style-type: none"> – відкритість мислення; – подолання стереотипів; – здатність до абстрагування; – уміння пристосовуватися до умов, у яких існує вид мистецтва; – уміння легко «переключатися» на зміст та традиції епохи, стилю, жанру мистецтва
	Критичність мислення	<ul style="list-style-type: none"> – здатність до осмислення інформації та прийняття протилежних точок зору; – зданість до обґрунтування власної позиції; – цілеспрямованість власної діяльності
	Саморозвиток	<ul style="list-style-type: none"> – прагнення до самовдосконалення у широкому значенні слова; – здатність до саморефлексії; – розуміння неосяжності культурного розмаїття, але прагнення до отримання нових знань

Творчо-діяльнісний компонент художньо-творчої толерантності включає в себе музично-професійні якості, якими повинен володіти майбутній вчитель музики; практичні навички роботи над художнім твором; життєвий досвід безпосередньої комунікації особистості з різними видами мистецтв. До показників, які свідчать про вірогідність сформованості цієї складової у майбутнього вчителя музики, ми відносимо розвинені у нього музичні здібності, виконавський досвід, позитивну рефлексію, артистизм, активність, креативність, значний досвід у спілкуванні з творами мистецтва, плюралізм у поглядах та художніх смаках. У табл. 2 ми представили показники, які характеризують другий компонент художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики.

Таблиця 2.

**Показники творчо-діяльнісного компонента
художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики**

Компонент	Критерій	Показник
Творчо-діяльнісний	Досвід спілкування з мистецтвом	<ul style="list-style-type: none"> – уміння розпізнавати художні стилі та техніки; – знання ключових постатей світової культури; – досвід споглядання та прослуховування творів мистецтва; – досвід аналізування змісту творів мистецтва
	Досвід музично-творчої діяльності	<ul style="list-style-type: none"> – володіння досвідом сценічного музичного виконавства; – володіння репертуаром творів різних жанрів та стилів; – володіння технікою гри на музичному інструменті, вокального виконавства, диригування тощо; – уміння інтерпретувати твір та самовиражатися через виконання твору
	Позитивна рефлексія	<ul style="list-style-type: none"> – здатність до самоаналізу та самокритики; – спокійне ставлення до зовнішньої критики; – пошук смислового та ідеологічного навантаження, яке вкладає автор у твір мистецтва, враховуючи культурні особливості конкретної епохи
	Плюралізм	<ul style="list-style-type: none"> – досягнення у власній творчості синтезу досвіду, ідеї попередніх поколінь із сучасністю; – здатність осмислювати об'єкт у множинності його зв'язків з іншими об'єктами та їх перспективами; – впевненість у правильності своїх дій та поглядів, з припущенням існування протилежної точки зору
	Музикальність	<ul style="list-style-type: none"> – наявність добре розвинених музичних здібностей; – здатність до цілісного сприйняття музики; – розвинені імажинарні здібності особистості, які допомагають створити художні образи
	Артистизм	<ul style="list-style-type: none"> – уміння позитивно самовиражатися у творчому процесі; – використання досвіду та знань задля найбільш точної інтерпретації твору у контексті його художніх особливостей; – уміння вживатися в образ, дивитися на світ «чужими очима» і при цьому залишатися собою

	Креативність	<ul style="list-style-type: none"> – здатність до пошуку та реалізації нових рішень для поставлених завдань; – здатність до творчого самоствердження; – готовність відстоювати та аргументувати своє художнє бачення
	Активність	<ul style="list-style-type: none"> – ініціативність у власній творчій діяльності, у підборі репертуару; – зацікавленість у пізнанні різних культур та традицій народів світу; – наявність активної життєвої позиції (ведення активного художньо-мистецького життя)

Під *емоційно-ціннісним компонентом* художньо-творчої толерантності ми розуміємо наявність у майбутнього вчителя музики мотивації до художньої діяльності, яка сприяє розвитку його художньо-світоглядних орієнтацій та готовності до діалогу з мистецтвом; дотримання моральних цінностей свого культурного осередку та спроможність до розуміння та прийняття інших художніх традицій. На нашу думку, наявність у особистості емпатії, розвиненої перцепції, комунікативності, тактовності, автономності, прагнення до гармонії, любові до мистецтва вдало характеризують останній, третій компонент художньотворчої толерантності. Показники третього емоційно-ціннісного компоненту художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики узагальнено і представлено у табл. 3.

Таблиця 3.

**Показники емоційно-ціннісного компоненту
художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики**

Компонент	Критерій	Показник
Емоційно-ціннісний	Емпатія	<ul style="list-style-type: none"> – здатність до співчуття по відношенню до інших; – здатність «пропускати через себе» (співпереживати) художній зміст твору та погляди митця; – здатність до емоційного відгуку при сприйнятті інформації

Перцепція	<ul style="list-style-type: none"> – здатність до сприйняття предметів зовнішнього світу; – здатність до формування чуттєвого образу як результату впливу зовнішніх факторів на органи чуття людини; – здатність до оцінки та передачі отриманих вражень різними способами
Комунікабельність	<ul style="list-style-type: none"> – уміння спілкуватися з людьми, які мають різні художні вподобання; – уміння спілкуватися з людьми, які є представниками різних культур та етносів; – уміння виражати власні погляди та творчі ідеї
Любов до мистецтва	<ul style="list-style-type: none"> – розуміння важливої ролі мистецтва та механізмів його впливу на життя суспільства; – організація свого життєвого простору таким чином, що мистецтво стає стилем життя
Автономність	<ul style="list-style-type: none"> – незалежність від нестабільних соціальних процесів; – сформований світогляд, у тому числі художній; – покладання на власний художній потенціал, смаки та вподобання
Гармонія	<ul style="list-style-type: none"> – прагнення до порозуміння з іншими; – пошук єднання з художнім образом твору мистецтва; – здатність до «розчинення» власного «Я» у творі мистецтва
Тактовність	<ul style="list-style-type: none"> – знання та використання правил етики поведінки, спілкування тощо; – стриманість у вираженні емоцій при спілкуванні з мистецтвом; – вираження поваги до особистості митця, представників культурної епохи, носіїв різних традицій тощо
Свобода	<ul style="list-style-type: none"> – право на вільне самовираження та визнання цього права за іншими; – свобода від різного роду упереджень

Узагальнюючи усе вищесказане, ми можемо вивести визначення, що ж являє собою *художньо-творча толерантність майбутнього вчителя музики*. На нашу думку, це прояв одночасно осмисленого та емоційно-ціннісного ставлення особистості до особи митця, виконавця та реципієнта, художнього жанру,

художнього образу, враховуючи особливості культурної епохи та її суспільних цінностей. Художньо-творча толерантність стосується художньої діяльності майбутнього вчителя музики, метою якої є створення, презентація, репродукція, інтерпретація, або сприйняття творів мистецтва.

Висновки і перспективи подальших розвідок напряму. Художньо-творча толерантність майбутнього вчителя музики – це нове поняття, яке потребує детального вивчення та опрацювання. У даній статті ми спробували здійснити його аналіз та визначити основні структурні компоненти та показники, які можуть характеризувати півень її сформованості. У подальших дослідженнях ми плануємо детальніше вивчити умови та форми прояву художньо-творчої толерантності майбутнього вчителя музики, а також розробити ефективну методику її формування.

Бібліографія

1. Грива О.А. Толерантність в процесі становлення молоді в умовах полікультурного середовища: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософських наук : спец. 09.00.10 – філософія освіти / Ольга Анатоліївна Грива // НПУ ім. М.П. Драгоманова, кафедра соціальної філософії та філософії освіти. – К., 2008. – 34 с.
2. Котелянец Ю. С. Характеристика толерантности как педагогического понятия [Текст] / Ю. С. Котелянец // Педагогика: традиции и инновации: материалы III междунар. науч. конф. (г. Челябинск, апрель 2013 г.). — Челябинск: Два комсомольца, 2013. — С. 156-160.
3. Майковская Л.С. Феномен этнокультурной толерантности в музыкальном образовании : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.08, 13.00.02 / Мос. гос. ун-т культуры и искусств. – М., 2009. – 467 с.

4. Спицына О.А. Экспериментальное исследование возможности формирования межличностной толерантности у младших школьников / О.А.Спицына // Культура & общество [Электронный ресурс]: Интернет-журнал МГУКИ / Моск. гос. ун-т культуры и искусств — 2006 — 2 — С4. — Режим доступа: <http://www.e-culture.ru/Articles/2006/Spitsyna.pdf>, свободный — Загл. с экрана
5. Черкасов В. Ф. Вплив толерантності на формування естетичної культури молоді / В. Ф. Черкасов // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. - Серія: Педагогічні науки. – 2012. – Вип.106. - С. 121-128.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Соболь Наталія Віталіївна – аспірант кафедри теорії та методики музичного мистецтва Інституту мистецтв Київського університету імені Бориса Грінченка.

Контактний e-mail: n.sobol@kubg.edu.ua

Коло наукових інтересів: розвиток толерантності майбутніх вчителів музики, дослідження впливу інтеграції мистецтв на розвиток обізнаності та якості знань студентів